

ÚVOD DO STUDIA GEOGRAFIE

GEOGRAFIE JAKO VĚDA; OBJEKT A PŘEDMĚT GEOGRAFIE; GEOGRAFICKÉ VĚDY

Geografie je věda zabývající se krajinou sférou a vzájemnými interakcemi mezi přírodním prostředím a lidskou společností v prostoru a čase. Geografie má velice široký objekt zkoumání - leží na rozhraní věd přírodních, společenských a technických. Slovo geografie pochází z řeckých slov geos = země a grafos = psát. Tomu odpovídá český název zeměpis. Objektem zájmu geografie ve starém Řecku byly otázky týkající se Země jako celku. V uplynulých více než dvou tisíciletích existence geografie došlo k těmto hlavním změnám:

1. **Zúžil se objekt geografie:** objektem geografie již není celá Země, ale jen její část - krajinná sféra. Vyčlenily se další vědy, které studují Zemi - např. geologie.
2. **Změnil se ráz poznání v geografii:** geografie již není jen vědou popisnou, ale stala se vědou, ve které má důležitou roli teorie poskytující vysvětlení jevů.
3. **Změnil se význam a zaměření geografie:** geografie již není pouze všeobecně vzdělávací vědou, ale i vědou s výrazným praktickým zaměřením.

Předmět studia vědního oboru geografie je tvořen čtyřmi složkami výzkumu; jedná se o **objekt, aspekt, metodu a cíl**. Objektem výzkumu geografie (tedy tím, co vědní obor studuje) je krajinná sféra, aspektem výzkumu je hledisko ze které stránky je objekt studován, metody určují přístupy k výzkumu a postupy výzkumu a cílem výzkumu je využití výsledků vědeckého zkoumání v teorii i praxi.

1. OBJEKT GEOGRAFIE

Objektem, který geografie studuje, je krajinná sféra. Země je složena z vrstev koncentricky uspořádaných podle klesající měrné hmotnosti (hustoty) kolem kulového zemského jádra. Tyto vrstvy nazýváme obaly (geosféry). Zemské jádro spolu se zemským pláštěm a zemskou kůrou tvoří pevnou část planety Země. Zemská kůra má průměrnou mocnost 35 km; je oddělena od zemského pláště Mohorovičičovou plochou diskontinuity (nespojitosti). Povrch zemské kůry tvoří georeliéf. Zemská kůra se svrchní vrstvou zemského pláště tvoří horninový obal Země zvaný litosféra. Litosféra je rozdělena na bloky - litosférické desky, které jsou umístěny na plastické vrstvě zemského pláště, tzv. astenosféře. Ta je v hloubce asi 100 - 300 km pod povrchem Země. Plastický stav astenosféry umožňuje pohyb litosférických desek.

Krajinnou sféru tvoří soubor následujících geosfér:

1. **Litosféra:** horninový obal Země
2. **Pedosféra:** půdní obal Země
3. **Hydrosféra:** vodní obal Země
4. **Atmosféra:** vzdušný obal Země (do krajinné sféry patří pouze dolní část atmosféry)
5. **Biosféra:** živý obal Země
6. **Socioekonomická sféra:** je tvořena lidmi a výtvoři lidské společnosti

SLOŽENÍ KRAJINNÉ SFÉRY

- A) Fyzickogeografická sféra (přírodní)** je tvořena třemi skupinami geosfér (a je objektem studia fyzické geografie):
 - a. Anorganické geosféry: litosféra, hydrosféra, atmosféra
 - b. Organická geosféra: biosféra
 - c. Anorgaicko-organická geosféra: pedosféra
- B) Socioekonomická sféra:** je tvořena lidskou společností a jejími výtvoři. Je objektem studia socioekonomické geografie.

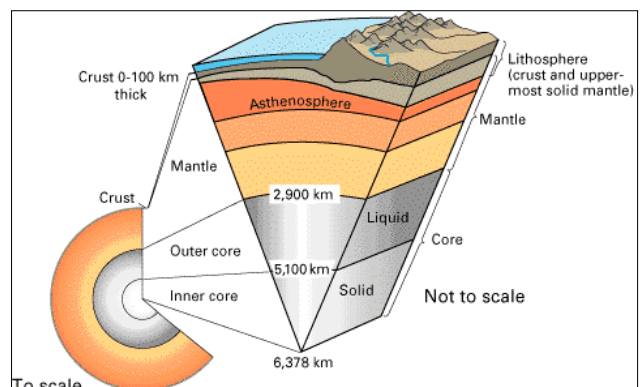
Fyzickogeografická sféra a socioekonomická sféra jsou navzájem propojeny vazbami a tvoří jednotný systém, zvaný krajinná sféra. Základem jednoty krajinné sféry je výměna hmoty a energie mezi jednotlivými geosférami a jejich složkami.

VYMEZENÍ HRANIC KRAJINNÉ SFÉRY

Existují 2 názory na stanovení **dolní hranice** krajinné sféry:

- 1) Dolní hranice je v hloubce asi 35 km pod povrchem Země - shoduje se s Mohorovičičovou plochou nespojitosti, která odděluje zemskou kůru od zemského pláště.
- 2) Dolní hranice je v hloubce 100 - 250 km pod povrchem Země - na styku litosférických desek s astenosférou.

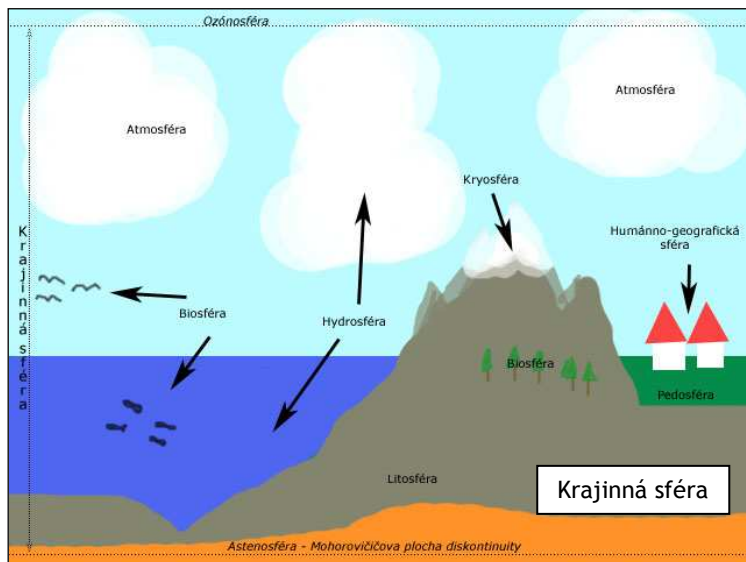
Horní hranice krajinné sféry je ve výši asi 25 km na povrchu Země - shoduje se s hranicí ozonosféry. Nejdůležitější část krajinné sféry leží při zemském povrchu - při georeliéfu, kde se nachází půdní kryt, kde je největší soustředění organismů a kde

se soustřeďuje život lidské společnosti. Krajinná sféra čerpá většinu energie ze Slunce. Má těsné vztahy jak k nitru Země, tak i k vesmíru, který ji obklopuje.

PROSTOROVÁ DIFERENCIACE KRAJINNÉ SFÉRY

- 1) Krajinnou sféru z hlediska celé Země můžeme diferencovat na základě zeměpisné polohy a nadmořské výšky v důsledku různého přídeľu sluneční energie. Touto diferenciací se vytvořila tzv. šířková pásma (např. arktické, subarktické), v horách se vytvořila výšková stupňovitost (stupeň alpský, subalpský).
- 2) Menší celky - tzv. chorického rozměru - tvoří výsek krajinné sféry, které obsahují části geosfér. Tyto celky se nazývají krajiny. Krajina (geochora) je různě velké území od několika km² až po několik tisíc km². Typický vzhled krajiny je dán jejím povrchem, podnebím, vodstvem, půdami, rostlinstvem, živočichstvem a činností člověka.
- 3) Nejmenší plošné části krajinné sféry, kterými se geografové zabývají jsou geotopy. Tyto jednotky jsou topického rozměru (topos = místo). Mají rozlohu od několika m² po několik km². Geotopy jsou složeny z prvků, které jsou navzájem propojeny, a proto reagují jako celek (louka, les, rybník, pole).

2. ZÁKLADNÍ ASPEKTY GEOGRAFIE

Při studiu krajinné sféry používá geografie 2 hlavní hlediska:

- ❖ **Hledisko prostorovosti:** při uplatňování prostorovosti si geografové všimají toho, jaké je vzájemné prostorové působení mezi jednotlivými geografickými objekty a jak se mění v čase. Hledisko prostorovosti se uplatňuje i při pozorování regionů (zjišťování shodných a odlišných rysů zkoumaných území).
- ❖ **Hledisko syntetičnosti:** geografové zkoumají vztah mezi jednotlivými geosférami (jak na sebe působí, jak se vzájemně ovlivňují). V důsledku vzájemného působení geosfér se na Zemi vytvářejí tzv. „krajinné komplexy“, které se vyznačují zákonitým spojením krajinných složek (určitým podnebím, půdami, rostlinami). Typickými krajinnými komplexy jsou šířkové vegetační pásy - tundra, tajga...

3. METODY VÝZKUMU

Patří sem terénní geografický výzkum, geografický popis, geografický stacionární výzkum, geografické experimenty, DPZ a systematizace geografických údajů.

4. VÝZNAM GEOGRAFIE A JEJÍ VYUŽITÍ V PRAXI

Geografie se uplatňuje v praxi při řešení otázek týkajících se současnosti i budoucnost lidstva. Zaměřuje se na následující problémy:

- ❖ Zkoumá a vypracovává způsoby zachování rovnováhy krajinné sféry jako předpokladu pro zdravý rozvoj lidské společnosti.
- ❖ Vypracovává geografické zásady využívání přírodních zdrojů. Určuje způsoby využívání např. nerostných surovin, vody a půdy v průmyslu, zemědělství, rekreaci atd.
- ❖ Vypracovává způsoby boje proti znehodnocování životního prostředí.
- ❖ Zkoumá oblasti znehodnocené lidskou činností a hledá způsoby jejich rekultivace.
- ❖ Zkoumá katastrofické jevy (sopečnou činnost, zemětřesení, záplavy) a vypracovává způsoby ochrany proti nim.
- ❖ Zkoumá prudký růst obyvatelstva světa a důsledky, které z toho vyplývají pro další vývoj lidské společnosti.
- ❖ Určuje nejlepší prostorové uspořádání lidské společnosti a navrhuje vhodné alternativy rozmístění sídel, průmyslu, zemědělství atd.

5. SOUSTAVA GEOGRAFICKÝCH VĚD

A) SKUPINA PŘÍRODNÍCH (FYZICKOGEOGRAFICKÝCH) VĚD

a. Skupina věd studujících obecné zákonitosti fyzickogeografické sféry:

- i. Obecná fyzická geografie: studuje obecné zákonitosti fyzickogeografické sféry
- ii. Paleogeografie: studuje obecné zákonitosti FG sféry v geologické minulosti

b. Skupina věd studujících jednotlivé složky FG sféry:

- i. Geomorfologie
- ii. Klimatologie
- iii. Hydrogeografie
- iv. Océanografie

- v. Glaciologie
- vi. Geokryologie
- vii. Pedogeografie
- viii. Biogeografie
- ix. Geografie přírodních zdrojů

B) SKUPINA SOCIOEKONOMICKÝCH VĚD

- a. Geografické vědy studující obecné zákonitosti SE sféry:
 - i. Obecná ekonomická geografie
 - ii. Historická geografie
 - iii. Historie geografie
- b. Geografické vědy studující jednotlivé složky SE sféry:
 - i. Geografie obyvatelstva
 - ii. Geografie sídel
 - iii. Geografie průmyslu
 - iv. Geografie zemědělství
 - v. Geografie dopravy
 - vi. Geografie služeb
 - vii. Geografie rekreace
 - viii. Geografie cestovního ruchu
 - ix. Geografie vědy a kultury

C) SKUPINA KARTOGRAFICKÝCH VĚDNÍCH OBORŮ

- a. Obecná kartografie
- b. Tematická kartografie
- c. Matematická kartografie

D) SKUPINA VĚD O REGIONÁLNÍCH KOMPLEXECH

- a. Regionální geografie
- b. Politická geografie